

5-10-2019

IN TRANSLATION OF THE NOVEL “NAVOI” BY OYBEK THE ISSUANCE OF STYLISTIC TOOLS

Gulruh Kendjayeva
Bukhara State University

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu>

Part of the [Education Commons](#)

Recommended Citation

Kendjayeva, Gulruh (2019) "IN TRANSLATION OF THE NOVEL “NAVOI” BY OYBEK THE ISSUANCE OF STYLISTIC TOOLS," *Scientific Bulletin of Namangan State University*. Vol. 1 : Iss. 1 , Article 30.

Available at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu/vol1/iss1/30>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Scientific Bulletin of Namangan State University by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact brownman91@mail.ru.

ОЙБЕКНИНГ "НАВОИЙ" РОМАНИ ТАРЖИМАСИДА СТИЛИСТИК ВОСИТАЛАРНИНГ БЕРИЛИШИ

Кенджаева Гулрух Фатиллоевна, магистрант
Бухоро давлат университети

Аннотация: Мақолада ўзбек ёзувчиси Ойбекнинг "Навоий" романининг инглиз тилидаги таржимасида стилистик воситаларнинг ўгирилиши муаммоси таҳлил қилинган бўлиб, унда услубий адекватлик ва лисоний номутаносиблик жиҳатлари ёритилган.

Калит сўзлар: бадий таржима, стилистик восита, адекватлик, метафора, ўхшатиш, эпитет.

В ПЕРЕВОДЕ РОМАНА ОЙБЕКА «НАВОИ» ПРЕДОСТАВЛЕНИЕ СТИЛИСТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ

Кенджаева Гулрух Фатиллоевна, магистрант
Бухарский Государственный университет

Аннотация: В статье анализируется перевод на английский язык стилистических приёмов в романе "Навоий" узбекского писателя Айбека, также интерпретируются стилистическая адекватность и языковые разхождения в переводе.

Ключевые слова: художественный перевод, стилистический приём, адекватность, метафора, сравнение, эпитет.

IN TRANSLATION OF THE NOVEL "NAVOI" BY OYBEK THE ISSUANCE OF STYLISTIC TOOLS

Kendjayeva Gulruh Fatilloeyevna, master student
Bukhara State University

Abstract: The article discusses the problem of translation of stylistic devices in English version of the novel "Navoi" by Uzbek writer Oybek, also interprets stylistic adequacy and discrepancy of linguistic units.

Key words: literary translation, stylistic device, adequacy, metaphor, simile, epithet.

Таниқли ўзбек ёзувчиси Мусо Тошмуҳаммад ўғли Ойбекнинг "Навоий" романи 1942 йилда яратилган бўлиб, унда буюк мутафаккир, "шеърят мулкининг султони" Алишер Навоий ҳаёти бадий талқин қилинган. Муаллиф роман тилининг шоир лисонига мос тарзда танлаган, стилистик жиҳатдан бўёқдор сўзларни ишлатган, метафорик, қўчма маънодаги бирликлардан атрофлича фойдаланган. Давр муҳитини, замон ва маконни, тарихий шахсларни, воқеалар талқинини, колоритини, персонажлар галереясини тасвирлашда архаик сўзлар, хос сўзларни асар тўқимасига маҳорат билан киритган. Романинг 408 бетлик ҳажмда Тошкент: Янги аср авлоди нашриётида 2016 йилда чоп этилган таржимасида ҳам муаллиф бадий маҳорати сақланиб қолганми? Стилистик воситаларнинг таржимасида трансформацияга йўл қўйилганми? Бадий

таржиманинг нозик жиҳатларига аҳамият берилганми? деган савол туғилиши табиий ҳол. Мақолада биз айнан “Навоий” романи таржиманинг стилистик жиҳатларини ёритишни мақсад қиламиз.

“Маълумки, образли услубий воситалар (истиора, жонлантириш, истиоравий сифатлаш, ўхшатиш, метонимия ва ҳоказо) табиат манзараларининг, нарса (предмет) ва ҳодисаларнинг, энг муҳими, асар қаҳрамонларининг жонли образларини юзага келтиришда, уларнинг табиатини чуқурроқ очишда иш беради ..., услуб воситалари ёрдами билан у ёки бу қаҳрамоннинг табиатидаги муҳим томонлар бир неча сўз орқали, яъни кенг қўламли тасвирсиз ҳам тушунарли бўлиб қолади, бошқача қилиб айтганда, камроқ сўз сарфлаб, кўпроқ бадиий фикр ифодалашга эришилади”[1].

Шуни инобатга олиб бадиий асар таржимони стилистик воситаларни ўгиришда алоҳида маҳорат билан ёндашиб, улардаги образлилик хусусиятини сақлаб қолишга ҳаракат қилади.

Ойбекнинг “Навоий” романини инглиз тилига ўгирган Илҳом Тўхтасинов “Navoi” деб номланган таржимасида стилистик воситаларни ўгиришда эквивалент сўзлар ва ибораларни топишга ҳаракат қилган. Бироқ баъзи ҳолларда тилнинг миллий, ўзига хослигидан келиб чиқиб, уларнинг таржимада акс эттириш имконияти чегараланган ва шу сабабли таржимада бўёқдорлик сақланиб қолинмаган. Асарнинг дастлабки сатрларида Ҳиротдаги Гавҳаршод мадрасасининг тиниқ осмонда шарқона рангларга ёпирилган тасвирини ўқиш мумкин. Инглизча таржимада ушбу манзарада қўлланилган стилистик бўёқдор сўзлар ва воситалар қуйидагича берилган:

Аслиятда	Таржимада
<p>“Баҳор кўёши <i>кўкнинг</i> (bookish word) <i>тиниқ ферузасида</i> (reversed epithet), “Гавҳаршод” мадрасасининг ҳайбатли гумбази устида порлар, <i>азамат пештоқларнинг нақшлари шўғалларда жонли, ҳавоий бир чаманзор каби</i> (simile) <i>турли-туман олов</i> (epithet) <i>ранглар чақнатар</i>, кабутарлар дам учиб, дам сирпаниб қўниб, гумбаз теварагида қувонч билан иноқ ўйнашар эди”. [2]</p>	<p>“The spring sun was shining in the blue sky over Gavharshod madrasah in Herat. The mosaics of cupola were sparkling with the beams of the sun; the birds were flying and were playing around the cupola of the madrasah” [3]</p>

Асардаги кириш парчага, яъни романнинг айнан биринчи гапига ўзбек ёзувчиси Пиримқул Қодиров қуйидагича талқин беради: “Ёрқин бир манзарани кўз олдимизда гавдалантирувчи бу гўзал тасвир ўзбек тилининг энг яхши классик ва замонавий анъаналарини бир-бирига санъаткорона пайванд қилиш натижасида майдонга келади. “Баҳор кўёши”, “азамат пештоқ”, “олов ранглар”, каптарларнинг сирпаниб ўйнаши — ҳаммаси замонавий тилимизга хос иборалар. Шу билан бирга осмонни “кўкнинг тиниқ ферузаси” дейилиши, гумбаз нақшларининг ҳавоий бир чаманзорга қиёс қилиниши жумлага тарихий ранг беради, айни чоғда, классик поэзиямизнинг руҳини ҳам романига олиб қиради. “Феруза”, “ҳавоий” деган қадимий сўзлар бошқа бир жойда учраса кўп ишлатилиб, сийқаси сиққан сўзлар бўлиб туюлиши мумкин эди. Аммо санъаткор

ёзувчи ўзининг қалб ҳарорати билан бу сўзларни гўё янгилаб, ёшартириб юборади, улар гўзал бадиий тасвир таркибига киргандан кейин китобхонга янгича завқ беради, унинг дилини бойитади"[4].

Кўришиб турибдики, юқоридаги "Навоий" романидан келтирилган тасвирловчи парчада ўзбек тилининг ҳам замонавий ҳам қадимий сўзлари қориштирилган. Шунинг учун гўзал манзарада тарихий муҳит шаклланган.

Ўзбек тилидаги "кўк" сўзи адабий сўз бўлиб, "осмон" деган нейтрал сўзга синоним бўлиб саналади. Асар таржимасида инглиз тилида бу сўз "sky" деб берилган. Инглиз тилидаги "sky" сўзи нейтрал саналиб, унинг адабий эквиваленти "heaven" ёки "welkin" сўзлари бўлиб ҳисобланади. Бизнингча, таржима қилинган бу сўз стилистик жиҳатдан номутаносиб бўлиб қолган. Оқибатда, бадиий бўёқдорлик, экспрессивлик сусайган.

"Ферузаси" сўзида осмоннинг ранги назарда тутилган. Бу рангнинг инглизча "turquoise" таржимаси мавжуд ва у инглизча "heaven" сўзига бирика олади (collocate). "Кўкнинг тиниқ ферузаси" ибораси "Clear turquoise heaven" тарзида таржима қилинганида аслиятга яқинроқ маъно оттенкасини бера олар эди.

"...азамат пештоқларнинг нақшлари шуълаларда жонли, ҳавоий бир чаманзор каби (simile) турли-туман олов (epithet) ранглар чақнатар..." деган ўхшатиш стилистик воситаси қўлланилган гап таржимада ўз аксини топа олмаган. Таржимон гапнинг шу қисмини қолдириб кетган.

Ушбу ибора "the patterns of huge peshtoqs were sparkling alive, like airy flower garden with the beams of the sun" деб таржимада берилиши мумкин эди.

Асарнинг иккинчи боб I қисмида Алишер Навоий образи Ойбек томонидан тўғридан-тўғри тасвирланиб, бевосита жонли қахрамон сифатида китобхонга таништирилади. (Олдинги ўринларда Навоий образига бошқа қахрамонлар тилида муносабат билдирилган.) Навоий истиқомат қиладиган уйда турли олим-фузалолар йиғилиб, турли мавзуларда суҳбат қуриш учун шоир ҳузурига боришлари тасвирланган. Шу жойда асар қахрамони Султонмурод Алишер Навоийга таништирилади. Шоир ёш олим билан танишиш суҳбатида унга куйидагича муносабат билдиради:

Аслиятда	Таржимада
<p>" – Ҳиммат ва ғайратни асло қўлдан бой берманг (phraseological unit), – деди Навоий суюниб. – Эл, улус сиздек зотларга ғоят мухтождир. Илм дарахтини яхши парвариш этиб, юрт тупроғига чуқур томир ёйдирмоғимиз ва ундан мўл ҳосил олмоғимиз керак (sustained metaphor). Мана энди ошно бўлдик. Умид қиламенки, бизни ҳамиша йўқлаб турурсиз."[5]</p>	<p>" – Do not stop working like this, – said Navoiy happily. – Our nation needs such kind of people like you. We must plant the tree of knowledge in our country and then get a very rich harvest (sustained metaphor). And now we have become friends. I hope that you will always remember and visit us."[6]</p>

Мисолдан кўришиб турибдики, " – Ҳиммат ва ғайратни асло қўлдан бой берманг" фразеологик бирикма қўлланилган гап инглиз тилида " – Do not stop

working like this” – “Шу зайлда ишлашни тўхтатманг” тарзида таржима қилинган. Бу ерда таржимон бирикманинг эквивалентини бермасдан контекстга мантқан мос келадиган стилистик воситасиз, ибора орқали ифодаланмаган гап орқали таржима қилган. “Қўлдан бой бериш” ибораси инглиз тилига “let slip through the fingers” деб таржима қилинади. Ушбу ибора конкрет тушунчалар (money) билан бир қаторда абстракт сўзлар, шу қаторда “ҳиммат ва ғайрат” – “generosity and energy” тушунчалари билан бирикади. Бизнингча, таржимон иборани “Don’t let generosity and energy slip through the fingers” шаклида бериши мумкин эди.

“Илм дарахтини яхши парвариш этиб, юрт тупроғига чуқур томир ёйдирмоғимиз ва ундан мўл ҳосил олмағимиз керак” кенгайтирилган метафораси (sustained metaphor) инглиз тилида “We must plant the tree of knowledge in our country and then get a very rich harvest.” - деб ўтирилган. Таржимада метафора ўз аксини қисман топган. Стилистик воситанинг бир қисми ташлаб кетилган, “чуқур томир ёйдирмоғимиз” таржимада акс топмаган. Бизнингча, юқоридаги гап “We must plant the tree of knowledge, let it root in the soil of our country and then get a very rich harvest” деб тўлиқ таржима қилинса, мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Асарда перипетияларида тасвирланишича, Навоий Ҳиротга қайтгач, катта режаларни тузишга киришади. Бунедкорлик ишлари қаторида шаҳарда оламга машҳур кутубхона қуришни режалаштиради. Бу кутубхона барча олиму-фузалоларга хизмат қилиши кераклигини таъкидлайди. Қуйидаги мисолда Ойбек шоир нутқида бадиий образларга бой гаплар орқали унинг эзгу ниятини Навоийга хос поэтик руҳда ифодалайди. Таржимон аслиятга яқинроқ қилиш учун айрим стилистик воситаларни ўтиришда уларни сақлаб қолишга уринган. Бироқ айрим ҳолларда хатоликларга ҳам йўл қўйилган.

Аслиятда	Таржимада
“Бу ерда (қурилиши мўлжалланган кутубхонада – К.Г.) фалсафанинг <i>Сукрот</i> , <i>Афлотун</i> ва <i>Арастулари</i> , ҳикмат ва риёзиётнинг <i>Фисогурслари</i> , илми тибнинг <i>Абу Али ибн Синолари</i> , илми ҳайатнинг <i>Улуғбеклари</i> , шеърнинг <i>Фирдавсий</i> ва <i>Низомий Ганжавийлари</i> (курсив-дагиларнинг барчаси аллюзия) – ҳар қайсилари ўз соҳаларида осойишта машғулотда бўлғайлар. Илмнинг равнақиға ҳаракат қилгайлар, фикрнинг янги-янги <i>хазиналарини</i> (метафора) ихтиро этгайлар.” [7]	“The library must include various books where modern Aristotle in the sphere of philosophy, mathematics like in ancient Greeks, medical students who like Avicenna, astronomers who like Ulughbek and modern poets who like Firdavsiy and Nizomiy Ganjaviy could study here. They will develop science and invent new treasures of ideas there”. [8]

Мисолдан кўришиб турибдики, мутаржим аллюзия стилистик воситасини фақат Арасту исми билан боғлиқ бирликда сақлаб қолиб, Сукрот ва Афлотун (Сократ ва Платон) номларини қолдириб кетган. Инглиз тилида уларни Socrates, Plato деб аталадиган эквивалентлари бор. Таржимон уларни таржимада акс эттирса, Навоий уларнинг буюк файласуфлар қаторида танишини кўрсата олган

бўлар эди. Мутаржим айнан шу гапдаги Фисоғурс яъни Пифагор номини ташлаб қолиб, ўрнига "mathematics like in ancient Greeks" деган ғализ, хато жумлани киритган. Жумла контекста қовушмайди. Бутун гапда асосан олимлар шахси (Суқрот, Афлотун, Арастулари, Фисоғурс, Абу Али ибн Сино, Улугбек, Фирдавсий ва Низомий Ганжавий) назарда тутилиб уюшиқ конструкцияда берилган бўлса, таржимон айнан шу жумлада, негадир, "қадимий греклардаги математика фани" деб ўтирган. Натижада шу ўринда китобхонда "кутубхонада фан келиб таҳсил олади" деган тушунча пайдо бўлиши мумкин.

Гап таржимасининг қолган қисмини таҳлил қилинса, унда "who like" параллел конструкциясида "who" сўзи редундант бўлиб, "like" сўзи орқали логик ўхшатиш (қиёлаш) аллюзия ўрнига таржимада берилганлигини кузатиш мумкин. Яъни, "Абу Али ибн Сино, Улугбек, Фирдавсий ва Низомий Ганжавий каби алломалар бу кутубхонада таҳсил оладилар" деб ўтирилган. Стилистик восита оддий ўхшатишга айланиб қолган.

Бизнингча, гапда аллюзия воситасини сақлаб қолиб, уни қўйидагича таржима қилиш мумкин:

"The library must include various books where Socrates, Plato, Aristotles of our time in the sphere of philosophy, Pythagorases in the sphere of logics and mathematics, Avicennas in the sphere of medicine, Ulughbeks in the sphere of astronomy, Firdausi and Nizomiy Ganjaviy in the sphere of poetry could tranquilly study here.

Агар гап шу тарзда таржима қилинса, у ҳолда барча буюк шахсларнинг номларига мурожаат этилиб, замонавий олимлар назарда тутилган бўлар эди. Шунингдек, Ойбекнинг параллель конструкцияда берган "фаннинглари" синтактик услубий воситаси ҳам таржимада ўз аксини топган бўлар эди.

Юқорида берилган парчанинг якунловчи гапида ҳам метафора стилистик воситасинини кузатиш мумкин. Унда шоир Навоий "хазиналар" деб янги, инсоният ҳаёти ривожига сабаб бўладиган ихтиро ва ғоялар кўламини назарда тутиб, шу сўз остига яширган.

"Илмнинг равнақига ҳаракат қилгайлар, фикрнинг янги-янги хазиналарини (метафора) ихтиро этгайлар".

Таржимада қўйидагича берилган:

"They will develop science and invent new treasures (metaphor) of ideas there".

Ўзбек тилидаги "хазиналар" метафораси инглиз тилига айнан "treasures" деб таржима қилинган. Метафора стилистик воситаси замиридаги образ "ижод меваси, асарлар" Метафора стилистик воситаси таржимада ўз аксини топа олган.

Гапдаги стилистик жиҳатдан архаиклаштирилган "ҳаракат қилгайлар, ихтиро этгайлар" каби бирикмалардаги –гайлар қўшимчасини таржимада акс эттириш имкони чегараланган. Чунки роман ҳозирги замонавий инглиз тилига таржима қилинган.

"Навоий" романининг стилистик ва таржима назарияс нуқтаи назаридан қилинган таҳлиллардан кўриниб турибдики, таржимон аксарият ҳолларда стилистик бирликларни сақлаб қола олган. Шунингдек, баъзан стилистик тарнформация еки тушириб қолдиришлар ҳам борлигини кузатиш мумкин.

Натижада таржима жараёнида тилнинг турли жиҳатлари, сўзнинг нозик маъно оттенкалари сиқиқ ифода орқали намоён бўла олган.

References:

1. Bakaeva M.K. Angliya, AQSH adabiyotidan o'zbek tiliga she'riy tarjima va qiyosiy she'rshunoslik muammolari. Filol.fan. doktori dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent – 2004, - B .17.
2. Oybek M.T. Navoiy. – Toshkent, 1995, - B.6.
3. Oybek M.T. Navoiy. - Yangi asr avlodi, 2016, - B 6.
4. kh-davron.uz/yangiliklar/.../pirimqul-qodirov-saboqlari.html
5. Oybek M.T. Navoiy. – Toshkent, 1995, – B.31.
6. Oybek M.T. Navoiy. - Yangi asr avlodi, 2016, – B. 31.
7. Oybek M.T. Navoiy. – Toshkent, 1995, – B. 36 .
8. Oybek M.T. Navoiy. - Yangi asr avlodi, 2016, – B. 36-37.